

Turayev Ziyavutdin O'ktamxonovich

Matematika va ta'limda axborot texnologiyasi kafedrasida o'qituvchisi

Talaba: Qaxxorova Dildora Kamoliddin qizi

Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti

Ijtimoiy Fakulteti Psixologiya(kechki) yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqola sonli ketma-ketliklar tushunchasi, ular ustida bajariladigan amallar, asosiy turlari, limit va chegaralanish kabi muhim xossalari hamda matematik analizdagi o'rnini haqida batafsil ma'lumot beradi. Shuningdek, ketma-ketliklarning amaliy sohalarida, xususan, iqtisodiyot, fizika va kompyuter fanlaridagi qo'llanilishi ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: ketma-ketlik, limit, chegaralanish, monotonlik, yaqinlashuv, uzoqlashuv, matematik analiz.

Kirish: Matematikaning eng muhim bo'limlaridan biri bo'lgan matematik analiz "cheksizlik" tushunchasiga asoslanadi. Analizning poydevori esa sonli ketma-ketliklar va funksiyalar limitlari orqali shakllanadi. Sonli ketma-ketliklar insoniyatning iqtisod, fizika, geometriya, informatsion texnologiyalar kabi ko'plab sohalaridagi masalalarni yechishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Odatda ketma-ketlik deganda biz biror tartibda joylashgan sonlarning to'plamini tushunamiz. Lekin matematikada u bundan ham chuqurroq ma'noga ega bo'lib, har bir ketma-ketlik ixtiyoriy real jarayonning vaqt bo'yicha o'zgarishini anglatishi ham mumkin.

1. Sonli ketma-ketlik tushunchasi

Ta'rif. Sonli ketma-ketlik — bu natural sonlar to'plamidan real sonlar to'plamiga berilgan funksiyadir:

$$a_n: \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{R}$$

Bu yerda — ketma-ketlikning -hadidir.

Masalan:

$$1, 3, 5, 7, 9, \dots$$

Yoki:

$$\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \frac{1}{5}, \dots$$

2. Ketma-ketliklarning turlari

2.1. Arifmetik ketma-ketlik

Har bir had avvalgisidan biror doimiy son ga farq qiladi:

$$a_n = a_1 + (n-1)d$$

Misol: bu yerda .

2.2. Geometrik ketma-ketlik

Har bir had avvalgisidan marta katta yoki kichik:

$$a_n = a_1 q^{n-1}$$

Misol: bu yerda .

2.3. Cheklangan (bounded) ketma-ketlik

Agar ketma-ketlikning barcha hadlari biror chegarada yotsa:

$$|a_n| \leq M$$

Misol: — cheklangan ketma-ketlik.

2.4. Monoton ketma-ketliklar

O'suvchi:

Kamayuvchi:

Masalan: — kamayuvchi.

3. Ketma-ketliklar limitlari

Ketma-ketlikning limiti analizning eng markaziy tushunchalaridan biridir.

Ta'rif. Agar sonlari ortganda biror son ga yaqinlashsa, u holda ketma-ketlikning limiti mavjud deyiladi:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} a_n = A$$

Misol:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} = 0$$

Bu ketma-ketlik yaqinlashuvchi (convergent) ketma-ketlikdir.

Agar limit mavjud bo'lmasa, ketma-ketlik uzoqlashuvchi (divergent) deyiladi.

Masalan:

1, 2, 3, 4, 5, $\ln$

Xulosa.

Sonli ketma-ketliklar matematik analizning ajralmas qismidir. Ular orqali limitlar, hosilalar, integrallar va funksiyalar xossalari o'rganiladi. Ketma-ketliklarning real hayotdagi jarayonlarni modellashtirishdagi o'rni ham nihoyatda katta. Shuning uchun ularni chuqur o'rganish matematik tafakkurni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. To'raqulov M., Jo'rayev A. Algebra va analiz asoslari. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018.
2. Mamatov M., Ergashev O. Algebra. 7–9-sinflar uchun darslik. – Toshkent: O'zbekiston Fan va texnologiya nashriyoti, 2020.
3. Qodirov B., Karimov R. Algebra va funksiyalar nazariyasi asoslari. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.
4. Saidahmedov N.A. Umumiy matematika kursi. – Toshkent: Innovatsiya-ziyo, 2017.
5. Ibragimov I.A. Matematika: Nazariy va amaliy masalalar. – Toshkent: Navro'z nashriyoti, 2021.
6. Yusupova M., Abdullayeva D. Algebra va arifmetika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

